

Journal of Social Intervention: Theory and Practice –
2011 – Volume 20, Issue 2, pp. 89–94
URN:NBN:NL:UI:10-1-101455

ISSN: 1876-8830

URL: <http://www.journalsi.org>

Publisher: Igitur publishing, in cooperation with
Utrecht University of Applied Sciences, Faculty of
Society and Law

Copyright: this work has been published under a
Creative Commons Attribution-Noncommercial-No
Derivative Works 3.0 Netherlands License

Sabrina Keinemans, **Eervol jong moederschap. Een
studie naar de leefwereld van adolescente moeders.**

Proefschrift Universitair van Tilburg. Delft: Eburon,
2010, 366 p., € 32,50.

ISBN 978 90 5972 458 7

BOOKS

ELLIS JONKER

Universitair docent interculturele pedagogiek, gender- en diversiteitstudies,
Universiteit van Groningen
e.f.jonker@rug.nl

Fotografe Melanie Rijkers en sociaal wetenschapster Sabrina Keinemans stond hetzelfde voor ogen: afrekenen met één van de laatste taboes van Nederland door eerherstel van jonge moeders, in de volksmond tienermoeders. Zij verwezenlijkten dit doel met heel verschillende middelen en deels ook met verschillend resultaat. In de tentoonstelling en het bijbehorende boek *Puur* van Rijkers (2009) spatten de trots en het zelfbewustzijn van jonge moeders met uiteenlopende achtergrond en huidskleur van de foto's.¹ In het proefschrift van Keinemans

lezen we toch vooral over getob en geworstel van jonge moeders. Een belangrijke interventie die Rijkers en Keinemans beiden plegen met hun werk is het centraal stellen van persoon en verhaal van de jonge moeders. Zij komen aan het woord en in beeld niet als probleemgroep, object van preventieprogramma's, hulpverleningspraktijken, zorgelijk beleid en publieke miskenning, maar in de eerste plaats als zelfbewuste, moederende jonge vrouwen. Spreken over deze groep vrouwen als jonge moeders in plaats van tienermoeders is al een interventie op zich die de blik doet kantelen.

BOOKS

Jong moederschap is fantastisch, maar ook een bron van zorg. Het is een uitdaging, het goed genoeg te doen naar eigen maatstaven en naar die van omgeving en samenleving. Het is moeilijk ruimte over te houden voor eigen ontwikkeling en welzijn middels scholing, werk, vriendschap of ontspanning. Dat ligt niet zozeer aan de leeftijd waarop vrouwen hun eerste kind krijgen, als wel aan de hoge eisen die de eenentwintigste eeuw aan ouderschap stelt in westerse landen, vanuit het idee dat een gezond en geslaagd leven van kinderen maakbaar is en een goede opvoeding daarvoor onontbeerlijk. Niet jong moederschap op zich blijkt problematisch, als wel de combinatie met bijvoorbeeld alleenstaand ouderschap, het overleven van problemen als anorexia, incest, seksueel misbruik of andere jeugdtrauma's en daarmee samenhangende gedragsproblemen, dan wel verstoorde relaties met al dan niet gescheiden ouders of gewelddadige (ex-)geliefden.

Opmerkelijk is (zie het eerste hoofdstuk) dat het percentage jonge moeders, door het Centraal Bureau voor Statistiek (CBS) en het Nederlands Jeugdinstituut (NJI) gedefinieerd als moederschap onder de 23 jaar, in vergelijking met andere westerse landen en vooral Engeland en de Verenigde Staten, al jaren heel laag is en een dalende trend vertoont. Internationale publicaties verklaren dit vanuit de pragmatische seksuele moraal in Nederland waardoor in gezin en op school openlijk over seksualiteit en anticonceptie gepraat wordt. Desondanks wordt in Nederland relatief veel aandacht besteed aan het verschijnsel als

maatschappelijk probleem. Seksualiteit van jonge vrouwen is kennelijk een dankbaar onderwerp voor maatschappelijk engagement van bezorgde onderzoekers, beleidsmakers en hulpverleners. Keinemans slaat in haar proefschrift een andere toon aan en dat is op zich al een verademing.

De promovendus citeert uit één van de interviews die zij hield: "Niets bereikt en toch al moeder". Niets bereikt staat voor: geen diploma, werk en aanzien (p. 9). Moederschap wordt in Nederland niet als prestatie gezien, het verzorgen en opvoeden van een kind vanaf je zeventiende evenmin. Jong moederschap wordt sterk geïdentificeerd en levert weinig waardering op in de samenleving. Dit kenmerkt niet alleen het discours over jong moederschap in Nederland, maar is al decennia dominant in westerse landen.

Aan de basis van het promotieonderzoek lag een project in opdracht van de landelijke onderzoeks- en ontwikkelingsorganisatie Actioma, om o.a. de "leefwereld van tienermoeders" in kaart te brengen en zo aanknopingspunten te vinden voor verbetering van de zorg voor, hulpverlening aan en educatie van deze doelgroep. Het was onderdeel van een groter project gericht op het onderzoeken van mogelijkheden en manieren om *multiproblem* gezinnen, kwetsbare kinderen, weinig weerbare jongeren en tienermoeders te bereiken en steunen (Baart & Keinemans, 2007, 2008). Keinemans bestudeerde de verhalen en discussies op de website tienermoeders.nl en hield interviews en

online groepsdiscussies met jonge, overwegend autochtone moeders. Hierop bouwt het promotietraject voort, met als doel een nieuw theoretisch perspectief op tienermoederschap. Twaalf jonge moeders zijn geïnterviewd, dertig online gepubliceerde verhalen verzameld en een onbekend aantal online discussies (Forum) geanalyseerd.

Theorieën over tienermoederschap, schrijft Keinemans, hebben met elkaar gemeen dat ze het verschijnsel als onwenselijk presenteren en problematiseren, zowel op wetenschappelijke als op maatschappelijke en morele gronden. De problematisering is in westerse culturen globaal verschoven van afkeuring van ongehuvde zwangerschap als schandelijk en schaamtevol in de naoorlogse jaren naar een meer objectieve, op wetenschappelijk onderzoek uit de jaren tachtig en negentig gebaseerde zorg om zwangerschap op jonge leeftijd vanwege complicaties voor moeder, kind, omgeving en samenleving. Kinderen van jonge moeders zouden bijvoorbeeld een groter risico lopen op ontwikkelingsachterstand en gebrekkige hechting, onder meer door specifieke, afwijkende ouderschapstijlen (minder meegaand, invoelend, toegankelijk, en strenger). Terecht merkt Keinemans op dat hieraan een veronderstelling over goed moederschap ten grondslag ligt, die meestal niet nader geëxpliciteerd wordt. Zij oppert dat heel voorzichtig, zonder te benoemen wat het in feite is: dominantie van westers liberaal gedachtegoed, met universalistische pretentie. Pikant is dat uit de citaten blijkt dat

de onderzochte jonge moeders regelmatig refereren aan noties van goed en minder goed moederschap. Daarbij maken ze onderscheid tussen zichzelf als goede tienermoeder die het negatieve stereotype logenstrafft, en andere, slechte tienermoeders die het bevestigen met hun onverantwoordelijke of egoïstische gedrag. Een andere stelling is dat de toekomst van een jonge moeder minder rooskleurig is dan die van andere jongeren. Zij moet een beroep doen op anderen voor ondersteuning in de opvoeding en het levensonderhoud en loopt het risico op blijvende sociaal-economische achterstand door gebrek aan loopbaanperspectief. Jonge moeders zouden door hun geringe weerbaarheid en zelfredzaamheid de samenleving extra geld kosten. Opvallend in deze lijn van denken, overigens niet door Keinemans gesignaleerd, is de onuitgesproken norm van het tegendeel van achterstand: een "normale" levensloop, waarin elk individu haar eigen brood leert verdienen op basis van diploma's met marktwaarde en daarbij zo min mogelijk een beroep doet op sociale voorzieningen, om pas als alles voor elkaar is: huis, baan, stabiele relatie, aan gezinsvorming te gaan doen. Uit die norm spreekt een gebrek aan ruimte voor diversiteit in levenskeuzen en levenslopen.

Een derde terugkerend, maar volgens Keinemans weinig empirisch onderzocht punt van zorg is de identiteitsontwikkeling van jonge moeders, die minder volwassen heten te zijn en weinig zelfvertrouwen zouden hebben; tienermoederschap als een levenscrisis van formaat. IJkpunt in deze veronderstelling is de

BOOKS

quasi-universele theorie over de menselijke levensloop en zijn fasen opgesteld door Erikson op basis van eurocentrische normen over wat "goed" en "gezond" dan wel problematisch is op het vlak van (de fasering van) identiteitsvorming en volwassenwording. Dit geldt zeker voor de leeftijd die al dan niet geschikt geacht wordt om een eerste kind te krijgen, iets waar in verschillende culturen anders over gedacht wordt. Het lijkt absurd om in een land als Nederland alle jonge moeders, ook die in de leeftijdscategorie van 18 tot en met 23, en eveneens de werkenden onder hen met een afgeronde opleiding bij voorbaat vanwege hun leeftijd te problematiseren en op één lijn te stellen met bijvoorbeeld tienermoeder-drop-outs.

In westerse culturen is weinig ruimte om jong moederschap anders, gunstiger te interpreteren dan in termen van eer- en perspectiefverlies. Jonge moeders worstelen om die ruimte op te rekken en hun ervaringen te belichten vanuit een positieve waardering van hun keuze, positie en de consequenties ervan. Keinemans scheidt die discursieve ruimte nadrukkelijk wel door met hen in gesprek te gaan en een uitgebreide moreel filosofische beschouwing door hun verhalen te weven. Daarbij onderscheidt ze in de eerste plaats drie centrale opgaven: herinrichting van het eigen leven, noodzakelijk door de vaak onverwachte zwangerschap; het creëren van een stabiel gezinsleven, met of zonder deelname van de biologische vader van het kind; (her)positionering in een bestaand of nieuw

sociaal netwerk en de bredere samenleving. Referentiewaarden bij deze opgaven zijn voor de jonge moeders zelf conventionele idealen van het gezinsleven, moederschap, opvoeding, zelfontplooiing en zelfredzaamheid. Het dagelijks leven van de meeste jonge moeders uit de onderzoeksgroep kenmerkt zich echter door grote discrepanties tussen normatief referentiekader en werkelijke levenssituatie, persoonlijke behoeften en verlangens. In lijn met Keinemans' gedachtegang staan jonge moeders voor een vierde opgave: een weg vinden in of liever uit die beleefde discrepanties en tegelijkertijd tegenwicht bieden tegen ervaringen van miskennis en oneer.

Dergelijke opgaven omvatten veel meer dan concrete en praktische problemen als babyverzorging, huisvesting en financiën. Kennis en erkenning van de aard van deze opgaven in de context van de leefwereld van de jonge moeders is voor goede ondersteuning en hulpverlening daarom van groot belang, betoogt de auteur. Deze vindt een deel van de ondervraagde jonge moeders vooral in hun informele netwerk, zoals bij de eigen ouders. Deze veroordelen hun dochter niet, staan haar met raad en daad bij, en laten haar in haar waarde, inclusief het jonge moederschap. Dat is wat het verschil maakt tussen zich op een positieve manier leren verhouden tot deze levenswijziging of daar (nog) niet in slagen. Analoog aan het grote belang van een positieve benadering in informele kring stelt Keinemans dat

professionele ondersteuners en hulpverleners die werken met jonge moeders zich een vergelijkbare houding aan zouden moeten leren. Een houding waarin beschikbaarheid, nabijheid, niet veroordelen en bevestiging voorstaan.

De relaties tussen jonge moeders en professionele ondersteuners en hulpverleners zijn niet onderzocht en kwamen in de interviews en andere (online) verhalen van de jonge moeders nauwelijks ter sprake. Het komt een beetje gekunsteld over daar zo uitgebreid en zwaar theoretisch aangezet bij stil te staan. Het maakt het boek topzwaar en het zou kunnen dat Keinemans met haar pleidooi onvoldoende recht doet aan de bestaande professionele ondersteuning en hulpverlening aan jonge moeders in Nederland, zoals in het Moeder & Kindhuis in Zutphen (Ploeger, 2009). Als lezer raak je door de vele theoretische en beschouwende paragrafen het zicht op de leefwereld en de meer alledaags verwoorde beleving van de onderzoeksgroep kwijt. Tegelijkertijd blijf je tussen de "opgeknipte" fragmenten, die met weinig context worden gepresenteerd, op zoek naar een meer diepgaand en concreet inzicht in persoon, achtergrond en alledaagse activiteiten van jonge moeders. Portretten zoals in *Puur* van Rijkers (2009), of schetsen uit hun dagelijks leven, hadden dat probleem kunnen ondervangen.

Vanuit theoretisch perspectief mist een meer kritische intersectionele presentatie en analyse van de verschillen tussen de onderzochte

jonge moeders onderling, die weliswaar voor het merendeel hun wit-Nederlandse achtergrond met elkaar gemeen hebben, maar mogelijk betekenisvol van elkaar verschillen in bijvoorbeeld familiegeschiedenis, milieu, geloof, opleiding, ambitie. Er is weinig aandacht voor verschillen tussen de onderzoeksgroep en andere jonge moeders in Nederland. Het is een groot verschil of je als zestienjarige zwangere door je eigen moeder uit huis gezet wordt of liefdevol thuis opgevangen. Het is een groot verschil of seksuele activiteit op jonge leeftijd buiten huwelijkskader met zichtbaar resultaat bij voorbaat op religieuze gronden wordt afgekeurd of, al dan niet na aanvankelijke schrik, als acceptabel wordt gezien. Het maakt uit of je stamt uit een familie waarin jong moederschap al generaties lang gewoon is of niet. Het maakt voor de mate van miskenning en minachting die je ervaart verschil hoeveel en welke protectieve (f)actoren je als jonge moeder hebt in je directe omgeving.

Verskil in familiegeschiedenis, klasse, kleur, religie, (psychosociale) gezondheid, opleiding en thuissituatie in hun wisselende verwevenheid maakt ongetwijfeld uit hoe jonge vrouwen de levenswending waarvoor jonge zwangerschap hen stelt, aanpakken en beleven, en hoe deze wending uitpakt. Dergelijke verschillen worden in het proefschrift in relatie tot de data te weinig benoemd en geproblematiseerd. De onderzoeksgroep is relatief klein (twaalf geïnterviewden) en de (online) data waarop Keinemans zich baseert lijken beperkt, gezien de vele dubbelingen in

BOOKS

de citaten. Het is in dit licht wel begrijpelijk, maar doet geforceerd aan om via uitvoerige reflecties de presentietheorie, ontwikkeld door promotor Andries Baart, zo'n prominente plaats toe te kennen in het proefschrift, alsof het materiaal daar onomstotelijk toe leidt, en dit dan een nieuw theoretisch perspectief te noemen. Het maakt duidelijk wat een proefschrift in de eerste plaats is en waar dit proefschrift op zich een geslaagd voorbeeld van is: een proeve van bekwaamheid in wetenschappelijk schrijven.

Bovenstaande kritiek neemt niet weg dat een pleidooi voor een meer liefdevolle, menswaardige bejegening in professioneel zorg- en welzijnswerk – door Keinemans verbonden met een “brede visie op professionaliteit” – in een tijd van een alsmaar luider koor aan stemmen die roepen om harde interventies op alle mogelijke terreinen van het doen en laten van mensen natuurlijk van groot belang is.

NOTEN

- 1 De tentoonstelling *Puur* was van 2 april tot 3 mei 2009 te zien in de Melkweg te Amsterdam.

LITERATUUR

- Baart, A., & Keinemans, S. (2007). Pilot 3a. Het leven van jonge moeders. In A. Baart (Ed.), *Kwetsbaar maar niet alleen kwetsbaar. Over het bereiken en steunen van multiprobleem gezinnen, kwetsbare kinderen en tienermoeders. Verslag van drie pilots* (pp. 169–242). 's-Hertogenbosch: Actioma (tweede aangevulde digitale versie, 2008, www.presentie.nl <<http://www.presentie.nl/>>).
- Ploeger, D. (2009, 11 april). Een andere moeder. *Tienermoederhuis. Volkskrant Magazine*, pp. 17–22.
- Rijkers, M. (2009). *Puur. Trotse tienermoeders*. Harderwijk: d'jonge Hond.